

Journalismi automaattiohjauksessa

Journalismin käytäntöihin kuuluu, että uutistoimituksissa ollaan aina valmiita reagoimaan yllättäviin tilanteisiin. Tarvittaessa uutistytön rutiinit työnnetään syrjään. Etukäteen luodut ohjelmakaaviot ja valmiit etusivut suunnitellaan uudelleen, epäviralliset työryhmät syrjäyttävät tavalliset kokoonpanot ja internetin tiedon valtateille löytyy todellista käyttöä. Aamulehden päätoimittajan Matti Apusen mukaan ”tällaisessa tilanteessa toimittaja tuntee aidosti olevansa olemassa” (Perttu 2001). Apusen sanoihin voi hyvin yhtyä sortumatta silti romantisoimaan toimitustyön luonnetta.

Syyskuun 11. päivän kaltaisiin tapahtumiin ei varmaankaan ollut varauduttu yhdessäkään uutistoimituksessa. Siitä huolimatta yleisarviot suomalaisten viestimien raportoinnista ovat olleet varsin myönteisiä. World Trade Centeriin ja Pentagoniin kohdistuneita terrori-iskuja voidaan pitää testinä, josta journalismi selvisi pääosin hyvin (Uskali, toim. 2001). Toki syyskuun 11. päivän mediassa saamat merkitykset ovat antaneet aiheetta myös astetta kriittisemmille analyyseille (ks. Lehtonen 2001).

Journalismikritiikille Yhdysvaltain terrori-iskut ovat vaikea pala, koska kriitikoidenkin kuva tapahtuneesta rakentuu paljolti sen varaan, mitä journalismi on asiasta kertonut. Lisäksi kokonaiskuvan muodostamista vaikeuttaa se, että lokakuussa 2001 alkaneet Afganistanin pommitukset ovat tätä kirjoitettaessa yhä käynnissä.

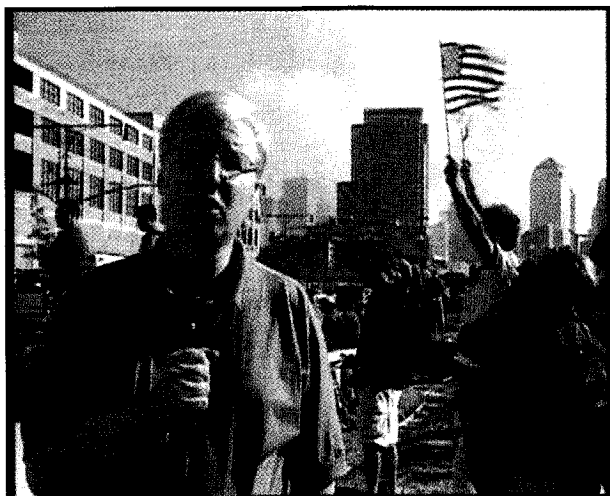
Miten syyskuun 11. päivän ja sen jälkeisiä tapahtumia raportoinutta journalismia sitten voidaan arvioida? Yksi tapa on lähteä liikkeelle tutuista peruskysymyksistä: kuinka nopeaa, kattavaa ja paikkansa pitävää viestimien raportointi tapahtumista oli? Esittelemme seuraavassa tiivistetysti opiskelijoiden analyysien tuloksia ja niistä käymiemme keskustelujen antia. Lopuksi esitämme yhteenvetona ajatuksen journalismin automaattiohjauksesta.

Aluksi oli televisio

Suomen aikaa kello 16.03 American Airlinesin lentokone törmäsi World Trade Centerin eteläiseen torniin. Jo vajaa tunti myöhemmin katsojat näkivät nuo järkyttävät kuvat televisioistaan, minkä jälkeen niitä toistettiin seuraavina tunteina ja päivinä lukemattomia kertoja. Kuvien lisäksi muukin informaatio terroriteoista kulki kansainvälisessä uutisvälityksessä nopeasti, ja se pyrittiin välittämään yleisölle ilman suurempia viivytyksiä.

Nopeuden ansiosta journalismin välittämälle ”tarinalle” alkoi kuin itsensä muodostua samantapaisena toistuva käsikirjoitus. Amerikkalainen televisiokanava CNBC kehysti terrori-iskun uutisointia otsikoilla, joista ensimmäinen oli nimeltään *Strike on America*. Sitä seurasivat *America Mourns*, *America on Alert* ja *America Strikes Back*. Otsikot kuvaavat hyvin myös sitä, kuinka raportoinnin johtava näkökulma kehittyi suomalaisissa viestimissä.² Yhtäläisyydet johtuvat toki tapahtumien etenemisen logiikasta eivätkä pelkästään journalismissa tehdyistä valinnoista.

Kansalaisten välittömän tiedonjanon tyydyttämisessä sähköiset viestimet olivat luon-

YLE TV-uutiset

nollisesti vahvoilla. TV1 alkoi lähertää tapahtumista uutisia, kommentteja ja pika-analyysyjä suorana lähetyksenä kello 18 lähtien. MTV3 muutti osittain illan ohjelmistoaan antamalla runsaasti tilaa ylimääräisille uutislähetyksille ja studiokeskusteluille. Nelosella syyskuun 11. päivän tapahtumiin vastattiin käynnistämällä kanavan oma teksti-tv-palvelu. Illan ohjelmistossa terrori-iskut vaikuttivat vain uutislähetysten sisällä. Samoin toimittiin pääosin myös valtakunnallisilla radiokanavilla.

Suomen Tietotoimisto välitti 11. syyskuuta yhteensä 171 uutista tai sähköistä terrori-iskuista. Myös sanomalehdissä mustan tiistain tapahtumiin reagoitiin nopeasti. Seuraavana päivänä ilmestyneet suuret ja keskisuuret lehdet

sisälsivät usean aukeaman kokonaisuuksia, joissa kuvattiin laajasti terroritekoja ja niiden aiheuttamia reaktioita. Tapahtuman poikkeuksellisuutta lehtien arkikäytännöissä ilmensi myös se, että esimerkiksi Helsingin Sanomat korvasi etusivun mainokset uutisilla.

Raportoinnin alkuvaiheessa televisio oli siis ehdottomasti tärkein väline. Sen suoritusta arvioitaessa olisi epäilemättä arvioida syyskuun 11. päivänä lähetettyjä suorita lähetyksiä³ vain niiden välittämän informaatioyhteisön perusteella.

Tällaisessa tarkastelussa Ylen ja MTV3:n suoritus vaikuttaisi kohtuuttoman hataralta. Lähetysten aikana saatuja tietoja ei voitu aina tarkistaa eikä erilaisia tiedonmuruja aina onnistuttu – yrityksistä huolimatta – suhteuttamaan aikaisempiin tietoihin. Välillä toimittajat lukivat käsiinsä saamiaan uutisähkeitä satunnaisessa järjestyksessä ja toistivat samoja tietoja yhä uudelleen. Studioon kutsutuille asiantuntijoille esitettiin usein hyvin epäloogisessa järjestyksessä kysymyksiä, joista moniin oli tuolloin mahdotonta vastata:

Miten on mahdollista, että tällaiset koneet voivat lähestyä keskikaukipunkia ja törmätä rakennuksiin? Onko lentäjällä mahdollisuuksia toimia, jos joku panee piipun niskaan? Ohjuspuolustusjärjestelmä ei auttanut. Olisiko mikään auttanut? (Yle 11.9.2001.)

Kun ihmiset kotiin palattuaan alkoivat seurata tilannetta televisiosta, looginen eteneminen ei ehkä ollutkaan heille tärkeintä. Olennaisempaa oli käsitellä terrori-iskujen tuottamaa järkytystä ja lieventää tapausten aiheuttamaa turvattomuuden tunnetta ja ehkä ahdistustakin. Olipa toimittajien kysymysten johdonmukaisuudesta mitä mieltä tahansa, kysymykset olivat luultavasti samoja, joita katsojat tuolla hetkellä miettivät.

Myös toimittajien halu haalia mitä tahansa yksityiskohtia, jotka liittyivät jotenkin järkyttäviin tapahtumiin, toimi samansuuntaisesti. Tiedot New Yorkissa peruutetuista urheilutapahtumista tai siitä, ovatko Ylen kirjeenvaihtajan lähikaupat auki olivat tuossa tilanteessa hyvinkin relevantteja, sillä ne auttoivat sekä toimittajia että katsojia selvittämään tuhon mittasuhteita.

Siinä missä tiedonhankinta tapahtui televisiossa ikään kuin katsojien silmien alla, seuraavan päivän sanomalehdissä tapausten tunnepitoiset kuvaukset, iskujen synnyttämät reaktiot ja tulkinnat niiden merkityksestä voitiin kätevämmiin eriyttää toisistaan. Vaikka tämä loi vaikutelmaa lehtien kyvystä analyyttisyyteen ja viileyteen, sanomalehdissäkin kokemuksiin purkavat silminnäkijät sekä tilannetta paikan päällä havainnoineet toimittajat nousivat hallitsevaan asemaan. Näissä kuvauksissa journalismin ilmeisenä haasteena oli

löytää termejä kuvaamaan tapahtumaa, johon ”tavallisen todellisuuden sanasto” ei tuntunut riittävän.

Sanomalehtien otsikoinnissa korostuivat ennen muuta epäusko ja ajatus iskujen tuottamasta totaalaisesta muutoksesta: tämän jälkeen maailma ei yksinkertaisesti voinut olla entisensä. Teksteissä välittyivät epäuskoiset kuvaukset siitä, kuinka painajaisista oli yhtäkkiä tullut totta. Osaa kirjoittelusta leimasi myös vahva uskonnollis-mystinen tunnelma, jota ilmensivät lukuisat viittaukset helvettiin, tuomiopäivään, maailmanloppuun ja ilmestyskirjaan. Uskonnolliseen kehykseen sopi sekin, että iskun jälkeisinä päivinä saatuja tietoja pelastuneista nimitettiin ilosanomiksi ja ihmeiksi.⁴

Vähitellen uskonnollinen kieli antoi tilaa tapahtumien teknissävytteisille selityksille ja tulevaisuuteen suuntautuvalla pohdinnalla. Uskonto näkyi lehtikirjoittelussa vielä useita päiviä, mutta varsin pian sen merkitys muuttui arkipäiväiseksi. Uutisissa kerrottiin täytyvistä kirkoista ja siitä, kuinka ”itkuinen Bush” kehotti ihmisiä rukoilemaan (Ilta-Sanomat 14.9).

Kansallisesti kattavaa

Viestimiä voi tuskin arvostella siitä, että ne olisivat kertoneet syyskuun 11. päivän tapauksesta liian vähän. Opiskelijoiden analyyseissä ei myöskään löydysellaisia aukkoja tai puutteita, jotka toimittajien olisi voinut olettaa täyttävän.

Terrori-iskujen raportoinnin monipuolisuutta arvioitaessa on kuitenkin syytä erottaa toisistaan kansallinen ja kansainvälinen kehys. Kansallisessa kehyksessä oli kyse siitä, miten Yhdysvaltain tapahtumat ja niiden seuraukset esitettiin ensisijaisesti Suomen näkökulmasta. Kansainvälinen kehys taas viittaa siihen, kuinka muut kuin ”me” pääsivät vaikuttamaan syyskuun 11. päivän kuvauksiin.

Journalismissa terrori-iskuja tarkasteltiin sekä kansallisesta että kansainvälisestä näkökulmasta, mutta suurimman osan aikaa kansallinen kehys vaikutti hallitsevalta. Heti terrori-iskujen jälkeen toimittajat, monien muiden kertojien ohella, etsivät omalle yleisölleen läheisiä silminnäköjoiä: Turun Sanomat turkulaisia, Aamulehti tamperelaisia ja iltapäivälehdet kansallisia julkkiksia. Huomion kiinnittyessä terroritekojen poliittiseen tai sotilaalliseen merkitykseen arvioitaan esittivät ensisijaisesti suomalaiset asiantuntijat. Kun viestimisessä pohdittiin iskujen taloudellisia seurauksia, niitä arvioitiin ensisijaisesti Suomen kansantalouden, suomalaisyritysten tai suomalaisten kuluttajien näkökulmasta.⁵

Kansallisen kehyksen sisällä esiintyi siis monia erilaisia näkökulmia, ja niissä syyskuun 11. päivän merkitystä pohdittiin kohtuullisen analyytisesti. Terroritekojen syiden ja Yhdysvaltojen vastatoimien seurauksia käsiteltäessä esitettiin aluksi kysymyksiä ilman vastauksia, mutta vähitellen asiantuntijat kykenivät tuottamaan jo jonkin verran täsmällisempiä tulkintoja. Heti alusta lähtien esiin nostettu talouden näkökulma kuvasi, millaisia globalisoituvan maailman keskinäisriippuvuudet ovat ja miten niiden häiriöt vaikuttavat konkreettisesti ihmisten elämään.

Kansallisen näkökulman kääntöpuolesta, etnosentrismistä, näkyi raportoinnissa vain vähän konkreettisia merkkejä. Lähimmäksi kotimaisuuden ylikorostamista päästiin ehkä Iltalehden jutussa, jossa spekulointiin havaintokuvien, millaista tuhoa matkustajakoneet olisivat saaneet aikaan Senaatintorilla.

Myös kansainvälisen kehyksen sisällä esiintyi monia näkökulmia. Niistä ehkä abstraktein liittyi kuvauksiin siitä, kuinka syyskuun 11. päivän tapahtumat yhdistivät maailman. Tätä ilmensi tieto siitä, että suuri osa maapallon väestöstä seurasi tilannetta televisioiden äärellä. Maailman yhdistymistä saivat edustaa myös valtioiden päämiehet, jotka tuomitsivat terrori-iskut yhtenäisin äänenpainoin.

Ajatusta maailman yhtenäisyydestä hyödynnettiin politiikassa, kun terrorismin vastaista rintamaa ryhdyttiin muodostamaan. Mitä pitemmälle aika on kulunut terrori-iskujen aiheuttamasta järkytyksestä, sitä tulkinnanvaraisemmaksi tällaiset kuvaukset ovat muodostuneet. Maailman yhteisyyttä korostavaan retoriikkaan journalismissa ryhdyttiin kiinnittämään yhä enemmän huomiota Afganistanin pommitusten alkamisen jälkeen.

Kaikkien konkreettisimmin muun maailman edustajat pääsivät esittämään näkemyksiään heti terrori-iskujen jälkeen. Tämä johtuu ainakin osittain siitä, että välittömästi terrori-iskujen jälkeen oli vaikea käsittää, *mitä* oikeastaan oli tapahtunut. Siksi journalismissa huomio kohdistui ensimmäiseksi siihen, *miten* järkyttävät tapahtumat oli koettu. Tässä tehtävässä tärkeimpänä ja ilmaisukykyisimpänä toimijaryhmänä esiintyivät journalismin tavoittamat tavalliset kansalaiset. Heistä jotkut olivat itse selvinneet iskuista täpärästi hengissä, jotkut olivat omin silmin nähneet lentokoneiden iskeytyvän WTC:n torneihin, joillakin oli omaisia raunioituneissa rakennuksissa ja jotkut kokivat tapahtumat elävästi tuhansienkin kilometrien päässä tapahtumapaikoilta.⁶

Mahdollisista lähteistä toimittajat tavoittivat tavalliset ihmiset helpoimmin. Etenkin New Yorkissa tapahtumalla oli runsaasti silminnäkijöitä, joista kenen tahansa havainnot olivat kertomisen arvoisia. Uutisiin valikoidut kertomukset olivat eri viestimissä hyvin samantapaisia.

Välineestä toiseen toistui kuvaus, jossa silminnäkijä kävelee hetkeä ennen törmäyksiä pahaa aavistamatta kadulla ja näkee lentokoneen lentävän epätavallisen alhaalla (esim. Hufvudstadsbladet, AL, Iltalehti 13.9.). Samankaltaisuudesta huolimatta ihmisten kuvauksiin sisältyi paljon kokonaisuuden hahmottamisen kannalta tärkeitä yksityiskohtia, joiden elävyys ja pikkutarkkuus toimivat vastakohtana vaikkapa poliittisten johtajien yleispätevyyttä korostaville lausunnoille.

Kansalaisten osuus uutisten lähteinä väheni ajan mittaan. Toisaalta joistakin kansalaisryhmistä tuli uutisoinnin uusien teemojen asiantuntijoita. Terrorismin ja islamin välisten suhteiden analysoinnissa journalismissa kuunneltiin paitsi professoreita myös muslimeja itseään. Länsimaissa asuvat arabit pääsivät kertomaan myös, miten valtaväestö on suhtautunut heihin terrori-iskujen jälkeen. Tapahtumien painopisteen siirryttyä Yhdysvalloista Afganistaniin lännessä asuvat afgaanipokolaiset esittivät arvioitaan tilanteesta (esim. AL 19.9.).

Kansalaisten käyttö terrori-iskun uutisoinnissa ei ollut aina ongelmatonta. Kysymystä siitä, milloin uhrien ja heidän omaistensa kohtaloiden yksityiskohdalliset kuvaukset muuttuvat tarpeettoman melodramaattisiksi, on vaikea ratkaista. Auttaako esimerkiksi otsikko ”He kuolivat yhdessä” (IL 13.9.) lukijoita ymmärtämään iskujen määrällisen tuhon taakse kätkeytyviä inhimillisiä kohtaloita vai onko siinä kyse hiukan kyynisestä kärsimyksellä mässäilystä? (vrt. Mervi Pantti ja Matti Apunen tässä numerossa.)

Toinen tavallisten ihmisten lähteenä käyttämisen ongelma liittyi kiistanalaisten lausuntojen siteeraamiseen. Välittömästi terrori-iskujen jälkeen uutisissa esiintyi runsaasti kannanottoja, joissa satunnaiset ihmiset vetosivat sen puolesta, että [me amerikkalaiset] ”painumme Afganistaniin ja yksinkertaisesti tuhoamme koko paikan” (Suomen Kuvalehti 21.9.). Tällaiset esimerkit panevat kysymään, missä kulkee raja tapahtumien kuvaamisen ja siinä esitettyjen väitteiden tukemisen välillä.

Journalismieettiset ohjeet velvoittavat toimittajia välittämään totuudenmukaisen kuvan maailmasta ja yhteiskunnasta. Samalla ohjeet neuvovat heitä myös pidättymään sodan lietsonnasta. Mitä pitää tehdä silloin, kun nämä ohjeet asettuvat keskenään ristiriitaan? Konkreettinen ratkaisu ongelmaan löytyy kontekstista eli siitä asiayhteydestä, jossa iskujen herättämästä turhautumisesta ja koston ajatuksista puhutaan. Vastuu erottelukykyisen ja syvällisen kontekstin luomisessa on journalismilla, ei sen käyttämällä – ja usein nimettömiksi jäävillä – kansalaislähteillä.

Virheet ja ohitetut teemat

Edes kuukausien tuoman jälkiviisauden turvin terrori-iskun uutisoinnista ei löydy sanottavasti suoranaisia asiavirheitä.⁷ Syyskuun 11. päivän suorassa lähetyksessä TV1:ssä spekuloidtiin hetken ajatuksella siitä, että terroristit olisivat onnistuneet tuhoamaan tärkeitä viestintäyhteyksiä Yhdysvalloissa ja iskemään maan ulkoministeriöön. Ohimennen lähetyksissä ehdittiin aprikoida myös, voisivatko globalisaation vastustajat olla terrori-iskujen takana. Nämä virhearviot sivuutettiin lähetyksessä nopeasti.

Kansainvälisesti ehkä kaikkein laajimmin levinnyt yksittäinen uutisoinnin asiavirhe koski WTC-iskussa kuolleiden määrää. Iskujen jälkeen esitettiin yleisesti, että uhrien määrä nousisi lähelle kymmentätuhatta. Myöhemmin luku on pudonnut noin 3000:een. Epätarkkuudesta ei voi suoraan syyttää ensisijaisesti journalismia vaan niitä viranomaisia, joiden tehtäviin uhrien etsiminen kuului.

Toisaalta aivan osaton ei journalismikaan ole lukujen paisuttelussa. Ei ole salaisuus, että journalismissa katastrofi on sitä kiinnostavampi, mitä suuremmiksi sen tuhot osoittautuvat. Kun kuolleiden määrästä ei saatu varmoja tietoja, viestimet alkoivat aktiivisesti spekuloida sillä, montako ihmistä WTC:n torneissa mahdollisesti työskenteli iskujen aikana. Nämä laskuharjoitukset johtivat julkisuudessa uhrien määrän yliarviointiin. Sillä oli ainakin välillisesti poliittista merkitystä. Uhrien määrän liioittelu ei ainakaan haitannut Yhdysvaltojen poliittisen johdon pyrkimyksiä saada kansainvälistä tukea kostoiskujen valmistelemiseksi.

Se että terrori-iskujen uutisoinnissa tehtiin vain vähän virheitä, osoittaa, että journalismissa kyettiin kohtuullisen viileästi arvioimaan saadun informaation paikkansa pitävyyttä. Aina oikeaan osuminen ei ollut välttämättä seurausta tietojen monipuolisesta tarkistamisesta. Välillä niukastikin perustellut tiedot kelpasivat journalismille eteenpäin välitettäväiksi. Tämä piirre liittyi esimerkiksi tapaan, jolla Osama bin Laden osoitettiin viestimissä hyvin nopeasti pääepäilyksi terrori-iskuihin, ja siihen, kuinka journalismissa suhtauduttiin viranomaisiin, erityisesti sotilas- ja tiedustelulähteisiin.⁸

Journalismissa ei ollut juurikaan vaihtoehtoja, uskoako tiedustelulähteitä vai ei. Epäilyt iskujen tekijöistä ja suunnittelijoista oli julkistettava, vaikka tiedustelulähteet kieltäytyivätkin kertomasta avoimesti epäilyjen perusteista. Tämä jätti sekä toimittajat että yleisön tilanteeseen, jossa oli vain luotettava siihen, että lähteet tietävät enemmän kuin mitä kertovat. Bin Ladenin syyllisyydelle on sittemmin esitetty lisää todisteita, esimerkiksi Afganistanista löydetyt

videonauhat, mikä osoittaa, että tiedustelulähteet olivat tässä tapauksessa luottamuksen arvoisia.

Suoranaisten virheiden ohella olennaisuuden arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota myös teemoihin, jotka syystä tai toisesta sivuutettiin tai hyväksyttiin kevyesti. Ainakin yksi merkittävä valinta tehtiin jo ensimmäisinä tunteina terrori-iskujen jälkeen. Syyskuun 11. päivä miellettiin hyvin nopeasti nimenomaan iskuksi World Trade Centeriin. Tälle pelkistykselle on toki löydettävissä monia perusteluja alkaen WTC-iskun aiheuttamien uhrien ja aineellisen tuhojen määrästä World Trade Centerin symboliseen merkitykseen saakka. Tästä huolimatta voidaan kysyä, mihin journalismilta unohtui iskujen toinen konkreettinen kohde, Yhdysvaltain puolustusministeriö Pentagon?

Autopilotin ohjauksessa

Toimittajat ja journalismikriitikot ovat kutakuinkin samaa mieltä ainakin yhdestä asiasta. Toimitustyön tahti on kiristynyt ja päivittäiset journalistiset valinnat joudutaan tekemään entistä nopeammin. Tästä seuraa kysymys, onko journalismissa enää aikaa harkita asioita, ja ”kenen” ajatuksia toimittajat itse asiassa ajattelevat.

Journalismikriitikoista ärhäkimpään päähän kuulunut Pierre Bourdieu (1999, 42-44) lähtee siitä, että on kahdenlaista ajattelua: nopeaa ja kumouksellista. Ranskalaisen kulttuuritaustan ulkopuolella voitaneen puhua kumouksellisuuden sijasta kriittisyydestä. Nopea ajattelu perustuu kaikkien jakamiin, kuluneisiin, sovinnaisiin ja jokapäiväisiin näkökulmiin. Kriittinen ajattelu taas tähtää valmiiden ajatusten purkamiseen ja niitä vastaan todistamiseen. Tältä pohjalta ei ole vaikea arvata Bourdieun johtopäätöstä: journalismi on nopeaa ja sosiologia kriittistä.

Ollaan Bourdieun tulkinnasta muuten mitä mieltä tahansa, hänen näkemysensä journalismista osuu Yhdysvaltain terrori-iskun yhteydessä maaliinsa siinä, että toimituksissa ei vain ajateltu nopeasti vaan myös toimittiin nopeasti. Tilanteen edellyttämät ratkaisut tehtiin rivakasti, eikä toimittajilla ollut aikaa arvioida syvällisesti jokaisen valintansa perusteita tai yksittäisiin sanoihin sisältyviä mahdollisia piilomerkityksiä. Kuten analyysimme osoittavat, nopea ajattelu ei kuitenkaan osoittautunut syyskuun 11. päivän yhteydessä journalismin heikkoudeksi vaan sen voimaksi.

Kun toimituksissa poikkeustilanteen tullen rikotaan arkisia rutiineja, voisi olettaa, että journalismin esitysten kirjo lisääntyisi. Näin ei terrori-iskujen yh-

teydessä kuitenkin käynyt. Sen sijaan toimittajien tavat kuvata kaaosta, epävarmuutta ja pohtia niiden seurauksia, muistuttivat hyvin paljon toisiaan. Tässä valossa voitaisiin väittää, että journalismi toimi syyskuun 11. päivän tapahtumissa ikään kuin *automaattiohjauksessa*. Vertauksen tarkoituksena on väittää, että vaikka uutistyön rutiineja muutetaan, itse ajattelu ei välttämättä muutu.

Kun toimitukset kohtaavat odottamattoman tapahtuman ja metsästävät tietoa epäsuotuisissa olosuhteissa, toimittajat toimivat omalla tavallaan journalismin turvallisella alueella. Selittämättömien tapahtumien kuvaamisessa selvittäään kohtuullisen pitkälle esittämällä eri suuntiin suoraviivaisia kysymyksiä: mitä, miten, kuka ja miksi? Yhdysvaltoihin tehtyjen terrori-iskujen jälkeen tällaisten peruskysymysten esittäminen oli tärkeää riippumatta siitä, miten hyvin asiantuntijat, poliitikot tai silminnäkijät onnistuivat niihin vastaamaan.

Tutun kysymyspatterin lisäksi automaattiohjauksessa tarvitaan toki muutakin: toimittajien motivoituneisuutta, toimitusten työn koordinoitua ja näitä tukevia toiminnallisia resursseja. Nämä kaikki tekijät olivat kunnossa ainakin suurimmassa viestimisessä. Terrori-iskujen tapahduttua toimitukset kaivoivat tärkeiksi katsomansa näkökulmat esille omia voimiaan tai kustannuksia säästämättä.

Poikkeuksellisen vaativa ja kiireinen työtapana edellyttää aina poikkeusjärjestelyjä, ja niitä on vaikea pitää yllä kovin pitkään. Tapahtumien dramaattisuuden vähentyessä myös poikkeuksellisuuden ilmapiiri haihtuu: toimittajien intensiteetti laskee ja arkiset realiteetit alkavat taas vaikuttaa toimitusten tekemisiin. Poikkeuksellisten asioiden seuranta ei toki pääty, mutta niiden käsittely muuttuu entistä vaikeammaksi. Juttujen ideoiminen ja kysymysten muotoileminen alkavat edellyttää yhä enemmän kriittistä ajattelua, mihin – mikäli Bourdieuta on uskomisen – journalismi ei helposti kykene.

Vajaa kuukausi terrori-iskujen jälkeen, lokakuussa 2001, esitimme *Terrorismi Mediassa* -seminaarissa kysymyksen siitä, onko journalismissa edellytyksiä siirtyä automaattiohjauksesta kriittiseen ajatteluun. Kysyimme, mitä journalismissa tehdään silloin, kun pöly WTC:n raunioiden yllä hälvenee. Käykö silloin niin, että terrori-iskun ”tarinaa” vievät eteenpäin vain Yhdysvaltain pommituksia oikeuttavat puheenvuorot?

Tässä tekstissä emme kykene vastaamaan itse esittämiimme kysymyksiin, koska opiskelijoiden kanssa tekemämme analyysit valitettavasti päättyivät jo lokakuun loppuun. Tämän jälkeen tapahtumien pääpaino siirtyi Afganistaniin. Astetta epäsystemaattisemmat havaintomme tästä vaiheesta antavat kuitenkin aiheen olettaa, että ainakaan pahimmat pelot uutisoinnin yksipuolistumisesta eivät toteutuneet.

Monipuolisuuden takeina oli ensinnäkin se, että journalismissa ryhdyttiin lyhyen ”yhdenmukaisuuden paineen kauden” (ks. Marko Ampuja tässä numerossa) jälkeen pohtimaan terrori-iskuihin johtaneita syitä sekä terrorismin ja islamin moniselitteistä suhdetta. Vielä olennaisempaa oli, että journalismissa panostettiin huomattavan paljon Afganistanin tilanteen kuvaamiseen ja analysoimiseen. Monet viestimet lähettivät paikalle omia toimittajiaan, jotka tekivät paikan päältä runsaasti tärkeitä juttuja.

On paljolti Afganistanin raportoinnin ansiota, että syyskuun 11. päivä on kytketty osaksi laajempaa kokonaisuutta: prosessia, jonka alku viittaa kauemmaksi kuin viime syksyyn ja loppu pitkälle tulevaisuuteen. Sen analysoimisessa journalismille riittää haastetta vielä pitkäksi aikaa.

YTT Heikki Heikkilä on Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön tutkija ja VTM Pär Landor on Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen lehtori.

Vitteet

- 1 Työryhmä koostuu Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen media-analyysi- ja journalismikriittikirjryhmien opiskelijoista. Analyysit ulottuvat syyskuun 11. päivästä lokakuun loppuun 2001. Tekstin ovat koostaneet kurssien opettajat Heikki Heikkilä ja Pär Landor.
- 2 Eeva Anundi, Elina Hyrkäs, Riku Jokinen, Selina Keränen, Virve Kähkönen, Sanna Mannermaa, Aino Miikkulainen, Laura Niemi, Sini Ojanperä, Timo Peltonen, Sanna Pyysalo, Terhi Rannela, Merja Ranta, Zuzan Rasulzade, Lotta Romu, Sari Sainio, Johanna Saunaha, Jenita Sillanpää, Tuomo Tamminen ja Aino Töllinen.
- 3 Ylen ja MTV3:n television suoria lähetyksiä 11. syyskuuta on eritelty Riikka Kaihovaara.
- 4 Sanomalehtien ensimmäisten päivien raportointia on analysoinut koko työryhmä. Tuhon sanastoa ja uskonnollista kieltä kirjoittelussa on eritelty erityisesti Terhi Pietikäinen.
- 5 Asiantuntijoiden roolia uutisoinnissa on eritelty Laura Kolu ja terrori-iskujen kytkemistä Suomeen Jenni Järventaus.
- 6 Tavallisten ihmisten roolia lehtikirjoittelussa on analysoinut Virpi Ekholm.
- 7 Syyskuun 11. päivän yhteydessä esiintyneistä huhuista ja niiden käsittelystä journalismissa (ks. Tuomo Mörä tässä numerossa). Yhdysvalloissa todettuja pernaruttotapauksia seuranneen ns. jauhekirjepakan olemme jättäneet analyysien ulkopuolelle (ks. Kantola 2001).
- 8 Syyllisyyden teemaa kirjoittelussa on analysoinut Susanna Kinnari.

Kirjallisuus

Bourdieu, Pierre (1999)

Televisiosta. Helsinki: Otava.

Kantola, Etti (2001)

Kun pernarutto melkein iski. Teoksessa: Uskali, Turo (toim.) Mediatesti syyskuun yhdestoista. Jyväskylän yliopisto: Mediainstituutti.

Lehtonen, Mikko (2001)

Syyskuun yhdennentoista merkitys. Tampere: Vastapaino

Perttu, Ritva (2001)

Mediakone kulki alkuvaiheessa kuin automaattiohjauksessa. Journalisti 2.11.2001.

Uskali, Turo (toim.)

Mediatesti syyskuun yhdestoista. Jyväskylän yliopisto: Mediainstituutti.